

„EGLĖ ŽALČIŲ KARALIENĖ“: PASAKOS TOPOGRAFIJOS PAIEŠKOS

SAULIUS BAGOČIŪNAS

Straipsnio objektas – baltiškos kilmės toponimų ir hidronimų telkinys šiaurės vakarų Rusijoje, Pskovo srityje, sietinas su pasakos „Eglė žalčių karalienė“ siužetu ir veikėjais.

Darbo tikslas – atkreipti baltų kultūros tyrinėtojų dėmesį į Lietuvoje ir už jos ribų esančius toponimus bei hidronimus, kurie gali būti geografinė pasakos „Eglė žalčių karalienė“ motyvų išraiška.

Tyrimo metodai – lyginamasis istorinis, analizės, sintezės.

Žodžiai raktai: baltai, geležies amžius, laidojimo papročiai, pasakos, toponimai, hidronimai.

Pasaka „Eglė žalčių karalienė“ nusipelno išskirtinio dėmesio. Ji pagrįstai gali būti laikoma baltų – lietuvių ir latvių – pasaka, nes daugiausia jos variantų užrašyta Lietuvoje ir Latvijoje. Pasakoje mitologijos gelmės yra tokios gilios, jog šis tekstas iki šiol yra iššūkis senosios kultūros tyrinėtojams. Be to, nedera pamiršti, kad žalčių kultas – svarbi senosios Lietuvos kultūros dalis ir XIII–XVI a. istorijos šaltiniai lietuvius pristato kaip „žalčių garbintojus“.

Galimas dalykas, jog mes dar nesuvokiame, ką mums nori ir gali pasakyti „Eglė žalčių karalienė“. Mokykliniuose vadovėliuose ji atstovauja lietuvių tautosakai, tačiau mokslininkai joje ieško gilesnių reikšmių (Martinkus 1993; Beresnevičius 2003). Naują mitologinių tyrimų bangą veikiausiai sukels akademinė ir visapusė pasakos šaltinių publikacija (Sauka 2007a). Tačiau jau šiandien aišku, kad pateikėjai pasaką „Eglė žalčių karalienė“ iš tikrųjų kartais siejo su konkrečiomis geografinėmis vietomis: miestais, upėmis, kūdromis. Pavyzdžiui, pasakos variantuose minimas Vilnius, Šešupė, Nemunas, Gervėčių krašte dažnai figūruoja Ašmenos upė (Sauka 2008: 190–191).

Šis straipsnis¹ pristato spėjamą pasakos „Eglė žalčių karalienė“ veikėjų vardų (*Žaltys, Eglė, Ažuolas, Uosis, Drebulė*) ir motyvų (*pieno puta, plėvė?*) lizdą viename

¹ Už pagalbą jį rengiant nuoširdžiai dėkoju dr. Vyktintui Vaitkevičiui ir dr. Jūratei Laučiūtei.

šiaurės vakarų Rusijos regionų ir siekia atkreipti dėmesį į tokio pobūdžio tyrimų perspektyvą. Minėtų vardų kilmė ir chronologija nenustatyta, tačiau yra pagrindo manyti, jog tai baltiško substrato dalis.

Panašių atvejų, kai toponimai ir hidronimai gali būti siejami su pasakos „Eglė žalčių karalienė“ siužetu ir veikėjais, aptikta ir etninėse lietuvių žemėse (apie tai taip pat bus kalbama).

Šiaurės vakarų Rusija

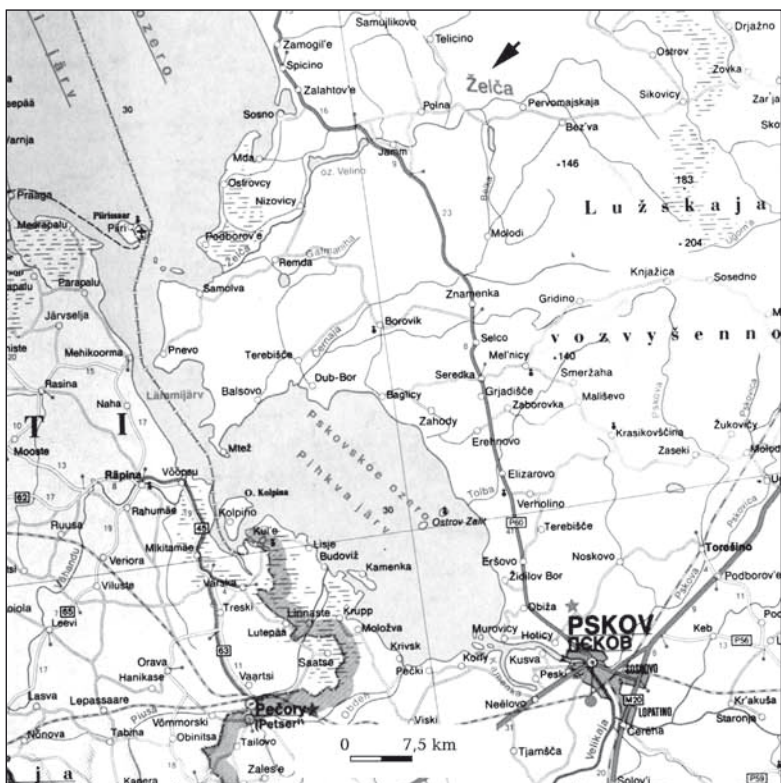
Čiudo ežero rytinėje pakrantėje, kompaktiškoje teritorijoje tarp Pskovo ir Gdovo, yra upė Želčia (*Желча*; gal Žalčia?), į kurią įteka Jeglina (*Еглина*; Eglynė?), šališkai srovena Drebianka (*Дребянка*; Drebinė?) ir Osočenka (*Осоченка*; Uositynė?) (žr. 1 pav.)². Želčia pirmiausia teka per Užinskojės (*Ужинское*), vėliau – per Velino (*Велино*) ežerus. Visai netoli tyvuliuoja ir Bereznas (*Березно*; gal Beržūnas?). Želčios žemupyje yra keletas salų, viena jų nuo XIII a. vadinta Ozoliceis (*Озолицы*, dabar – *Озолец*; gal Ažuolyčiai?). Toliau esančioje Pijrisario (*Пириссар*) saloje iš tryliktojo šimtmečio dokumentų taip pat žinomas kaimo ir girios pavadinimas Želačko (*Желачко*; gal Žalčiuo giria?) (Янин 1998: 107). (Beje, 1242 metais kaip tik šioje ežero įlankoje įvyko garsiosios Ledo kautynės.)

Ežeras, į kurį įteka Želčia, vadinamas dviem vardais: rytinėje dalyje, Rusijos pusėje, jis yra Čiudo ežeras (*Чудское озеро*), o Estijai priklausančioje vakarinėje dalyje – Peipaus (*Peipsi järv*). XVI a. šaltiniuose užfiksuoti ir latviški variantai *Bicis* bei *Pelas* (Ареева 1989: 194–195). Kad ir kaip keista, bet šie ežero vardai, atrodo, neturi nieko bendra su šiandien jo pakrantėse gyvenančiomis etninėmis grupėmis (rusais ir estais).

Duomenų Peipaus etimologijai nustatyti pateikia ne vienas kalbininkas – Kazimieras Būga, Paulius Aristė, Jurgis Gerulis, jų tyrimus tęsia Ruta Agejeva. Pasak jos, Latvijoje ir Prūsijos teritorijoje užfiksuoti vietovardžiai *Peipini*, *Peipatz*, siejami su latvių *piepē* ‘plėvė’, lietuvių *pepis* ‘plėvė ant skysčio’, ir ypač paties Peipaus pavadinimo istorinis variantas *Pelas*, sietinas su latvių *pelējums* ‘pelyti’ ir lietuvių *pelėsiai* ‘apnašos’, verčia laikyti tokio pobūdžio pavadinimo etimologiją patikima. Tačiau kalbiškai lieka nepaaiškinta, kodėl Peipus gali reikšti plėvę ar pelėsį (mūsų atveju – galbūt net pieno?); toks pavadinimas labiau tiktų užankančiam miško ežerėliui, o ne milžiniškam Rytų Pabaltijo ežerui (Ареева 1989: 195).

XIII–XVI a. dokumentuose iš kalbamo regiono užfiksuotus pavadinimus *Желч* ir *Жолоча* Vladimiras Toporovas sieja su lietuvių *Žaltys*, *Žaltinys*, *Žaltupė*, latvių *Zelta bedre*, *Zelta*, latgalių *Zelta rags*, o pavadinimą *Озолицы* / *Озолиц* – su lietuvių *Ažuolynas*, *Ažuolupė*, latvių *Ozolupe* (Топоров 2001: 16).

² Visi lietuviški toponimų ir hidronimų atitikmenys, jeigu nenurodyta kitaip, remiantis analogijomis yra nustatyti straipsnio autoriaus.

1. Čiudo ežero rytinė pakrantė ir Želčios upė

Atitikmenų baltų kalbose ir vandenvardžių vardyne turi gerokai daugiau toje pačioje teritorijoje esantys upių ir ežerų pavadinimai (žr. Псковская область 1997), pavyzdžiui:

- upės – Čerma (Черма), plg. Kerma, Kermėžys, Kermušis (LH 153)
- Dobrica (Добрица), plg. Daubutė, Dauba (LH 93)
- Dubinka (Дубенка), plg. Dubenėlė, Dubis, Dubeikis (LH 93)
- Galmačicha (Галмачиха), plg. Almajytė, Almė, Almaja (LH 39)
- Gdovka (Гдовка), plg. Gudavytė, Gudenėlė, Gudupis (LH 126)
- Jania (Яня), plg. Einia, Einautas, Einupis (LH 100)
- Jelminka (Ельминка), plg. Elmė, Elmis (LH 39)
- Kureika (Курейка), plg. Kurytė, Kurys, Kaurėnas (LH 174)
- Lipenka (Липенка), plg. Liepynė, Liepurė, Liepona (LH 190)
- Lukovka (Луковка), plg. Laukytė, Laukė, Laukesa (LH 183)
- Pliusa (Плюсса), plg. Pliaušė, Pliaušys, Plaušinė (LH 261)
- Plotičenka (Плотиченка), plg. Plautykė, Platupys (LH 261)
- Remda (Рэмда), plg. Rimdė, Remtis, Rindė (LH 207–208)
- Rovja (Ровья), plg. Rauja, Rovupys, Ravų upelis (LH 274)
- Rožnia (Рожня), plg. Ražinė, Ražė, Ražupelis (LH 274)
- Šišolka (Шишолка), plg. Šišalė, Šyša (LH 332)

ežerai – Bereznas (oz. *Березно*), plg. Beržūna, Beržupis (LH 44)
Bitinskojė (oz. *Битинское*), plg. Bitinis, Bitiniškis (LH 66)
Kotorskojė (oz. *Которское*), plg. Katra, Katros (LH 150)
Strečinas (oz. *Стречино*), plg. Sirinčius (Būga 1961: 607)
Svareckojė (oz. *Сварецкое*), plg. Svarys, Svėrė (LH 362)
Ščirskojė (oz. *Щирское*), plg. Skirupis, Skiralė, Skirutė (LH 303)
Trosnas (oz. *Тросно*), plg. Taurosta, Taurupė, Taurokšnė (LH 342)
Velinas (oz. *Велино*), plg. Veliuona, Veliuonis (LH 371)

Ši *terra incognita baltica* yra Pskovo srities šiaurėje, Čiudo ežero rytinėje pakrantėje. Nors R. Agejeva dar 1989 m. teigė, jog šiaurinę baltiškų vandenvardžių arealo ribą reikėtų kelti prie pietinės Suomijų įlankos pakrantės (Ageeva 1989: 187), mokslo darbuose kol kas to nėra padaryta.

Pateikti duomenys kelia pagrįstą klausimą apie šio baltiškos kilmės toponimų ir hidronimų, tarp jų ir sietinų su pasakos „Eglė žalčių karalienė“ veikėjų vardais, telkinio kilmę. Kada šie pavadinimai galėjo atsirasti? Kuri etninė grupė juos paliko ir per šimtmečius išsaugojo?

Kaip minėta, rytų pakrantėje vartojamas pavadinimas Čiudo ežeras. Kas buvo istoriniuose metraščiuose minimi čiudai / čiudė, kol kas niekas įtikinamai nepaiškino. Tai galys būti rytų slavų persikėlėlių atneštas ir vietos finougrams pritaikytas vardas. Tačiau nedera pamiršti, kad Norvegijos ir Švedijos samiai dar iki slavų pasirodymo turėjo žodį *čutte*, *cudde*, kuris reiškė „plėšiką, persekiojantį lopus [lapius – S. B.]“ (Фасмер 1986: 378).

Švedai, suomia ir estai žino dar vieną etnonimą – vendai (*venja*). Taip buvo vadinami šiose vietose gyvenę slaviškai kalbantys žmonės (jie savęs taip nevadino). Iš metraščių dar žinomi krivičiai, slovėnai, rusai, neromai / neroma, vodai / vodė, ižorai / ižora. Taigi baltai etnonimų čia tarsi neatspindimi. Tačiau krivičių ir su jais siejamų kapų ilguosiuose pilkapiuose klausimas yra intriguojantis ir svarbus.

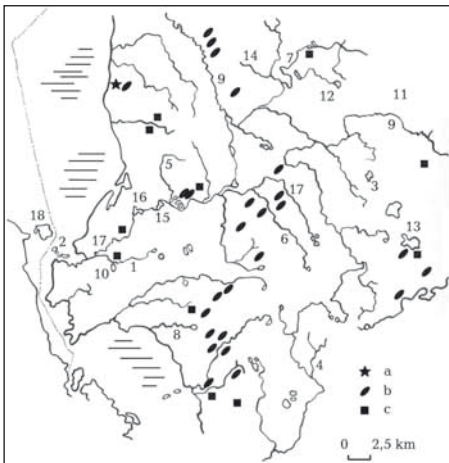
Ilgieji pilkapiai su degintiniais kapais urnose ir be jų, su baltų gentims būdingais požymiais (akmenų vainikais, grindinėliais iš akmenų, į kapus įdėtų dirbinių tipais) nagrinėjamame regione anksčiausiai datuojami V–VI ir išlieka iki VIII–IX amžiaus. Kai kurie archeologai (A. Spicynas, J. Gotje, M. Šmidelchelm, M. Aun) ilguosius pilkapius palikusius žmones laiko ne slavų kilmės. Neatmetama, jog ilgieji pilkapiai – baltų genčių paminklai (plg. Аун 1992: 11, 135, 156). Ne mažiau kelia smalsumą ir tai, jog šio arealo paribiuose, o ir kitoje Pskovo srities dalyje yra randa ma pėduotųjų akmenų. Ši priešistorinė ir ankstyvųjų istorinių laikų tradicija siejama kaip tik su baltais (Александров 1995: 158).

Regionas reikšmingas baltams nuo vėlyvojo akmens amžiaus (neolito) laikų. Archeologo Algirdo Girininko nuomone, baigiantis II tūkstantmečiui pr. Kr., Narvos kultūros tradicijas perėmė šioje teritorijoje paplitusios baltiškos Brūkšniuotosios keramikos ir Dniepro–Dauguvos kultūros. „Materialinės ir dvasinės kultūros raida šioje teritorijoje rodo baltus čia gyvenus nuo ankstyvojo mezolito iki istorinių laikų“ (Girininkas 1994: 1).

Brūkšniuotosios keramikos kultūros tyrinėtojas Andrėjus Vaskas šį kraštą laiko minėtosios kultūros arealo paribiais, kuriuose baltai kontaktavo su finougrais (ne su slavais!) (Баск 1991: 104). Vėlyvoji Brūkšniuotosios keramikos kultūra (I a. pr. Kr.–IV a.) šio regiono nesiekia. Nuo VIII–IX a. čia lokalizuojamos pirmosios vikinių ekspansijos vietos – Ladoga, Novgorodas, Izborskas, Pskovas, Beloozeras, tačiau laikotarpis tarp IV ir VIII a. tebekelia mokslininkų ginčus.

Rusijos archeologijos autoritetas Valentinas Sedovas teigė, kad ilgieji pilkapiai (длинные курганы), prie Čiudo ežero pasirodę VI a., priklauso „vienai iš rytų slavų genčių“ – krivičiams, atėjusiems iš Vyslos ir Nemuno tarpupio taip pat apie VI a. (Седов 1982: 47). Tačiau šiandien neabejojama, kad Vyslos ir Nemuno tarpupyje iki IV–V a. gyveno su germanų gentimis siejamos Vielbarko kultūros (*kultura wielbarska*) žmonės (Wołagiewicz 1986: 63–97). Šiai hipotezei pagrįsti V. Sedovas pateikė keletą jotvingių kraštuose užfiksuotų baltiškos kilmės vandenvardžių (rvz., Щара, Комра, Нарева, Исса, Плюсса, Волма), pasikartojančių, beje, ir toli šiaurėje – ilgujų pilkapių areale. Tyrinėtojo manymu, tai esąs įrodymas, kad ateidami slavai kartu atsivedė ir dalį jotvingių (Седов 1970: 106). Kaip rodo jau minėti R. Agejevos kalbiniai tyrimai, Pskovo ir Novgorodo srityse užfiksuota daug baltiškos kilmės vandenvardžių, dėl to ir lieka neaišku, kas, kada ir iš kur atėjo į nuošalų, miškingą šiaurės regioną prie Čiudo ežero.

Šį kartą mums labiausiai rūpi Pskovo šiaurės apylinkėse aptiktas toponimų ir hidronimų lizdas, sietinas su „Eglės žalčių karalienės“ veikėjų vardais (žr. 2 pav.). Pavadinimų fonetika ir daryba turi tiek rytų (*Žalčia?*, *Eglėnė?*), tiek vakarų baltams (*Peipus*, *Ozolec*) būdingų bruožų. Panagrinėjus ilgujų pilkapių sancaupus, aiškiai matyti, jog šie pilkapiai yra išsidėstę šalia baltiškos kilmės pavadinimais vadinamų upių ir ežerų (aplink Pskovą ir Izborską, tarp Opočkos, Sebežo ir Pustoškos, į vakarus nuo Velikije Lukų, tarp Toropco ir Staraja Toropos). Deja, pasakojamosios tautosakos motyvai iš šių viet straipsnio autoriui kol kas nėra žinomi. Tačiau iš analogiško ilgujų pilkapių arealo vakarinėje Peipaus ežero pakrantėje Estijoje, Setu regione, yra žinomi net dvidešimt trys pasakos „Eglė žalčių karalienė“ tipo variantai (akad. Leonardo Saukos žodinė informacija).

2. Kai kurie Čiudo ežero rytinės pakrantės toponimai ir hidronimai (a – geležies amžiaus piliakalnis; b – V–VIII a. pilkapiai, pagal V. Sedovą; c – akmenys su pėdomis, pagal A. Aleksandrova): 1) Galmačicha, 2) Ozoleco sala, 3) Bitinskojės ež., 4) Drebianka, 5) Dubenka, 6) Jeglina, 7) Jania, 8) Lipenka, 9) Pliusa, 10) Remda, 11) Strečino ež., 12) Svareckojės ež., 13) Ščirskojės ež., 14) Osočenka, 15) Užinskojės ež., 16) Velino ež., 17) Želčia, 18) Želačkos k. ir giria

Galima spėti, kad „Eglės žalčių karalienės“ veikėjų vardynas yra susijęs su baltų gentimi ar gentimis, kurių atstovai apie V–VI a., taigi tautų kraustymosi laikotarpiu, atsikėlė iš pietuose esančių kraštų į Pskovo srities apylinkes.

Tai, jog pasakos „Eglė žalčių karalienė“ veikėjų vardynas kompaktiškai išliko prie Peipaus ežero, verčia tokių pat vardų lizdų ieškoti kitose baltų erdvės vietovėse, visų pirma – arčiau etninės Lietuvos ir jos teritorijoje.

Pietryčių Latvija, šiaurės rytų Lenkija, Lietuva

Spėjamas pasakos „Eglė žalčių karalienė“ vardų lizdas yra pietryčių Latvijoje, Latgaloje, prie Zolvos ežero (*Zolvas ezers*) Agluonos apylinkėse. Čia telkšo Eglės ežeras (*Aglonas / Egles ezers*), taip pat žinomi vietovardžiai Peipiniai (*Peipini*), Ažuolai (*Ozoli*), Epušėnai (*Apsani, Liela Opsa*), Beržgalė (*Berzgale*). Kiek toliau – Želvių kaimas (*Želvi*). Šiame krašte pasakos „Eglė žalčių karalienė“ variantai gerai žinomi, dauguma jų užrašyti XX a. pirmoje pusėje. Beje, iš Daugpilio krašto kilęs ir seniausias latvių variantas, paskelbtas 1852 metais (Sauka 2007b: 275–286).

Atskiro dėmesio verti padavimai iš Seinų krašto, Šiurpilio (*Szurpily*) apylinkių. L. Sauka juos priskiria lietuviškai pasakos „Eglė žalčių karalienė“ tradicijai, tai patvirtina ir istoriniai duomenys, rodantys, kad XIX amžiuje (tada čia užrašyti ir pirmieji publikuoti variantai) šiose vietose dar gyventa lietuviškai kalbančių, lietuviams save laikančių ir lietuviškos kilmės pavardes turinčių žmonių (plg. Kašelionis 2002: 94–97).

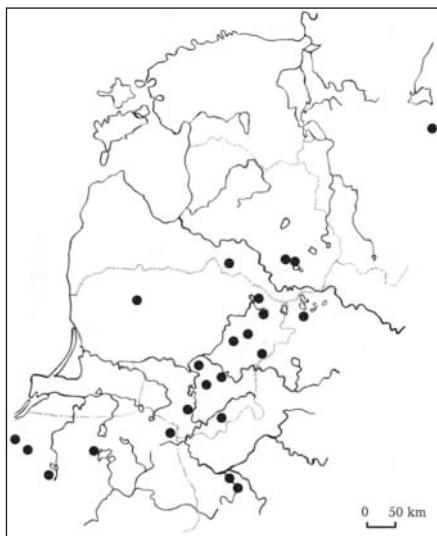
Į mūsų tyrimų lauką patenkantys pasakos variantai gyvuoja kaip padavimai apie viename senovės jotvingių (sūduvių) centre – Šiurpilyje (jis pagrįstai siejamas su XIII a. kunigaikščiu Šiurpa) – esančius ežerus. Šiaurinėje piliakalnio papėdėje telkšo siaura prataka susijungę Eglinis (*Jeglówek*) ir Eglynėlis (*Jeglóweczek*), o šalia esančio alkakalnio vakariniame šlaite dunkso padavimuose suakmenėjusiu Žalčiu arba Eglės broliais laikomas riedulys (Krzywicz 2001: 197; taip pat plg. Kopiał 1997: 43–45, 47–50). Iki šiol vietos žmonės kaip padavimų patvirtinimą nurodo, kad Eglynėlio ežero vanduo esąs rausvas – „kraujo“ spalvos (dr. Vykinto Vaitkevičiaus žodinė informacija).

Detalių tyrimų ateityje laukia duomenys, jog ne vien Šiurpilio, bet ir platesnio regiono, įskaitant Suvalkus ir Punska, padavimuose kartkartėmis figūruoja lietuvių kunigaikštienė Eglė (*Jegła*). Su ja siejama priešistorės paminklų praeitis (plg. Eglainės (*Jegliniec*) piliakalnį, esantį Lietuvos ir Lenkijos pasienyje).

Galimas dalykas, kad pietvakarių Lietuvoje, prie Žilvios (Pupasodžio) ir Dzirmiškų piliakalnių (Alytaus r.), taip pat yra pasakos „Eglė žalčių karalienė“ pėdsakų, nes šalia Žilvios piliakalnio teka Žilvės (*Žilvino trumpinys?*) upelis, o padavimuose apie piliakalnį minima kunigaikščio dukra Žilvinėlė (Kašelionis 2002: 19). Prie Dzirmiškų piliakalnio esantys iš akmenų sukrauti pilkapiai datuojami III–IV amžiumi (dėmesį patraukia profesoriaus Norberto Vėliaus pastebėjimas, kad Eglės kepamas pyragas, Žaltį nužudžius, sukraunamas į akmenų krūsnį; plačiau žr. Vėlius 1983: 69).

Antras perspektyvus „Eglės žalčių karalienės“ vardų tyrimų arealas Lietuvoje būtų Laukuvos apylinkėse: ten švento, padavimais apipinto Dievyčio ežero pietrytinėje pakrantėje XIX a. pabaigoje–XX a. pirmoje pusėje dar augo išpūdingo dydžio eglė, vadinama Žalčių karaliene (Vaitkevičius 2005: 162).

Ateityje tęsiant tyrimus, galbūt gera nuoroda galėtų būti populiarus žalčio Žilvino vardo trumpinys (?) *Žilvis*, *Želva*, *Zelva*, *Zalva* ar *Zolva*. Šios rūšies vandenvardžiai ir vietovardžiai paplitę nuo jotvingių žemių pietuose iki pat šiaurės vakarų Rusijos regionų (žr. 3 pav.). Visų pirma minėtini šie:

3. *Zelva*, *Zalva*, *Zolva*, *Želva* tipo vietovardžių ir vandenvardžių paplitimas Rytų Pabaltijyje (pagal straipsnio autorių)

- Lietuvoje – Pazelvės ežeras (į šiaurę nuo Stakliškių)
 Zalavo kaimas (į šiaurės rytus nuo Pabradės)
 Zalvo ežeras (prie Degučių, Zarasų r.)
 Zalvės ir Zalvio ežerai (prie Antazavės, Zarasų r.)
 Zelvės ežeras (į šiaurę nuo Vievio)
 Želvės upelė (dešinysis Šešuvos intakas, į vakarus nuo Kaišiadorių)
 Želvės miestelis (tarp Ukmergės ir Molėtų)
 Želvės ežeras (į šiaurę nuo Molėtų)
 Žilvės upelis (kairysis Nemuno intakas, žemiau Nemunaičio)
 Žilvių miškas (į rytus nuo Varėnos, prie Barčių k.)
- Kitose šalyse – Zelvės gyvenvietė ir Zelviankos upelis (kairysis Nemuno intakas Gardino apylinkėse, Baltarusija)
 Zolvo ežeriukas (į pietus nuo Breslaujos, šiaurės vakarų Baltarusija)
 Zelvės kaimas ir Zelvės ežeras (tarp Gibų ir Budviečių, Lenkija)
 Zalevo gyvenvietė (į šiaurės vakarus nuo Ostrodos, Lenkija)
 Selvos gyvenvietė (į pietryčius nuo Olštyneko, Lenkija)
 Zelvagių gyvenvietė (į vakarus nuo Mikolajkų, Lenkija)
 Žolvinco gyvenvietė (į pietus nuo Elbingo, Lenkija)
 Želvės piliakalnis (į vakarus nuo Įsruties, buvusi Prūsijos teritorija)
 Zalvės gyvenvietė ir Zalvytės upelis (dešinysis Dienvidsusėjos intakas į šiaurę nuo Saukos ežero, pietryčių Latvija)
 Zolvos gyvenvietė ir Zolvos ežeras (į šiaurės vakarus nuo Agluonos, pietryčių Latvija)
 Želvių gyvenvietė (į šiaurės vakarus nuo Agluonos)
 Zolvos kaimelis (į pietus nuo Toropco, Tverės sr., Rusija)

Taigi apibendrinant galima konstatuoti, kad Čiudo ežero rytinėje pakrantėje, į šiaurę nuo Pskovo, yra kompaktiškas baltiškos kilmės toponimų ir hidronimų, iš dalies aprašytų mokslininkų R. Agejevovs ir V. Toporovo, telkinys. Jame atsispindi dauguma pasakos „Eglė žalčių karalienė“ veikėjų vardų.

Šis arealas patenka į su baltais siejamos neolito laikotarpio Narvos kultūros ir bronzos–geležies amžiaus Brūkšniuotosios keramikos kultūrų teritoriją. Vėlesni, V–VIII a., ilgieji pilkapiai, siejami su krivičiais, dėl kurių etninės priklausomybės slavams ar baltams tyrinėtojai vienos nuomonės neturi, dažnai randami išsidėstę baltiškos kilmės vardus turinčių upių ir ežerų pakrantėse.

Vakarinėje Čiudo ežero pakrantėje, Estijos Setu regione, kuriame taip pat yra daug ilgųjų pilkapių, šiandien žinomi net dvidešimt trys pasakos „Eglė žalčių karalienė“ tipo variantai. Iš kitų vietovių tokių duomenų iki šiol nerasta.

Kai kurie toponimų ir hidronimų lizdų pavyzdžiai iš Latvijos, Lenkijos ir Lietuvos teritorijos rodo, jog panašūs atvejai, kaip Čiudo ežero rytinėje pakrantėje, yra galimi ir etninėse baltų žemėse. Ypač perspektyvus atrodo tolesnis žalčio Žilvino vardo trumpinio (?) *Želva*, *Zelva*, *Zalva*, *Zolva*, užfiksuoto toponimuose ir hidronimuose, nagrinėjimas. Šio tipo pavadinimas gana dažnas didelėje teritorijoje jotvingių (sūduvių) žemių ir šiaurės vakarų Rusijos ašyje.

LITERATŪRA

LH – Vanagas Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981.

- Beresnevičius Gintaras 2003. *Eglė žalčių karalienė ir lietuvių teogoninis mitas*, Vilnius.
- Būga Kazimieras 1961. *Rinktiniai raštai*, t. 3, Vilnius.
- Girininkas Algirdas 1994. *Baltų kultūros ištakos*, Vilnius.
- Kašelionis Bronius 2002. *Dainava: Seinų kraštas: Istorija. Kultūra. Žmonės*, Vilnius.
- Kopciał Janusz 1997. *Legendy, podania i baśnie Suwalszczyzny*, Suwałki.
- Krzywicz Katarzyna i Tomasz 2001. *Suwalszczyzna. Zanimienie*, Białystok.
- Martinkus Ada 1993. Eglė žalčių karalienė: viena lietuvių pasaka, *Tautosakos darbai*, [t.] II (IX), p. 150–156, [t.] III (X), p. 74–91.
- Sauka Leonardas 2007a. *Pasaka „Eglė žalčių karalienė“*, t. 1: *Lietuvių variantai*, sudarė ir parengė Leonardas Sauka, Vilnius.
- Sauka Leonardas 2007b. *Pasaka „Eglė žalčių karalienė“*, t. 2: *Latvių variantai*, sudarė ir parengė Leonardas Sauka, Vilnius.
- Sauka Leonardas 2008. Veikėjų ir vietų vardai, jų kaita *Eglės* pasakoje, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXV, p. 184–193.
- Vaitkevičius Vyktas 2005. Laukuvos šventvietės, kn.: *Laukuva*, [d.] 1, Vilnius, p. 140–171.
- Vėlius Norbertas 1983. Pasakos „Eglė žalčių karalienė“ mitiškumas, kn.: *Būtis ir laikas: Filosofijos istorijos baruose*, Vilnius, p. 53–72.
- Wołagiewicz Ryszard 1986. Die Goten im Bereich der Wielbark-Kultur, *Archaeologia Baltica*, 7, p. 63–98.
- Агеева Рут 1989. *Гидронимия Русского Северо-Запада как источник исторической информации*, Москва.
- Александров Анатолий 1995. Культурные камни Псковской земли в балтийском контексте, kn.: *Dangaus ir žemės simboliai*, Vilnius, p. 158–178.
- Аун Мари 1992. *Археологические памятники второй половины I-го тысячелетия н. э. в юго-восточной Эстонии*, Таллин.

- Васкс Андрейс 1991. *Керамика эпохи поздней бронзы и раннего железа в Латвии*, Рига.
- Фасмер Макс 1986. *Этимологический словарь русского языка*, т. 4, Москва.
- Псковская область 1997. *Псковская область: Топографическая карта*, (М 1: 20 000), Москва.
- Седов Валентин 1970. *Славяне верхнего Поднепровья и Подвинья*, Москва.
- Седов Валентин 1982. *Восточные славяне в VI–XIII веках*, Москва.
- Топоров Владимир 2001. К вопросу о «новгородско-литовском» пространстве и его языковой характеристике (по материалам XIII–XV веков), *Res Balticae*, [vol.] 7, p. 7–22.
- Янин Валентин 1998. *Новгород и Литва: пограничные ситуации XIII–XV веков*, Москва.

“EGLĒ – THE QUEEN OF SERPENTS”: IN SEARCH OF THE TALE’S TOPOGRAPHY

SAULIUS BAGOČIŪNAS

Summary

The article presents an analysis of the accumulation of toponyms and hydronyms of the Baltic origins, located in the northwestern Russia, Pskov region, which, as maintained by the author, are connected to the story line and personages of the tale “Eglė – the Queen of Serpents”.

On the eastern shores of the Lake Peipsi / Chudskoe, within a compact territory between Pskov and Gdov, there is River Želčĭa (*Желча*) and its affluent Jeglina (*Еглина*). Small streams called Drebianka (*Дребянка*) and Osočenka (*Осоченка*) run nearby; also, Lake Berezno (*оз. Березно*) is close enough. There are several islands in the lower reaches of the River Želčĭa, one of which used to bear the name *Озолицы* (presently, *Озолец*). Somewhat further, on the island *Piirissaar* in the Lake Peipsi, there is a village and a wood named *Желачко*.

The origins and chronology of all these toponyms are not yet clear. According to the author, they could have been related to the archeological culture from the 5th–8th centuries, identified by the so-called long barrows (*длинные курганы*) and characterized by certain traits typical to the Baltic tribes. Folk narrative motives have not been recorded in this region so far, although in a similar area of long barrows on the western shores of the Lake Peipsi in Estonia, as many as 23 variants of the tale “Eglė – the Queen of Serpents” have been recorded.

The author of the article also notes some other toponyms and hydronyms located both in Lithuania and outside its boundaries (like Aglona parish in Latvia, a locality of Szurpiły in Poland, and Žilvia and Padievytis in Lithuania) which also may contain geographical expressions of the motives from the tale “Eglė – the Queen of Serpents”.

Gauta 2008-10-20